



!Glas Inicijative za REKOM

5/2012

BHSC

ERIH
PVSEM
Правилна атина резултат
за иницијативите
не биде мнго
ефикасна



Handwritten text in white ink, possibly including the name "Vanora" and other illegible characters.

Handwritten text in white ink, including the date "1927" and other illegible characters.

Handwritten text in white ink, including the name "ALBERT" and other illegible characters.

Handwritten text in white ink, including the name "Gardner" and other illegible characters.



!Pomirenje kao politička tabu- tema



Dinko Gruhonjić

Nakon deklarativnih izjava podrške Inicijativi za REKOM, utišali su se glasovi predsednika Srbije i Hrvatske, Borisa Tadića i Ive Josipovića, na tu temu. Proredili su se i susreti dvojice predsednika, koji su se u jednom trenutku toliko često vidali da smo pomislili kako su postali najbolji prijatelji. Očito, tema pomirenja u ovom času ni jednom ni drugom više nije politički prioritet. Josipović se kroz druženja sa Tadićem zapravo pozicionirao spram tadašnje vlade koju je predvodio HDZ. Tadić je procenio da ne sme „preterati” sa pomirenjem, zbog „uspostavljanja balansa” sa tzv. patriotskom opozicijom.

U Srbiji su raspisani izbori, a prilično je očigledno da tema REKOM-a neće biti deo predizborne retorike ovdašnjih glavnih političkih činilaca. Za izbore će, kao i obično, biti nadgornjavanja u socijalnim i patriotskim demagoškim temama, dok će glas žrtava ostati - opet - u zapečku.

Bosna i Hercegovina je i dalje razapeta sopstvenim unutrašnjim problemima, pa ispada da niko od političara u toj državi „nema vremena” da se bavi temom pomirenja, makar ona bila i krucijalna za budućnost te države. Utisak je da pojedini bh. političari zapravo imaju interes da do utvrđivanja činjenica o proteklim ratovima nikada i ne dođe, kako bi unedogled mogli nastaviti da vladaju na istoj matrici koja je i dovela do ratova.

Makedonija se, pak, ponovo našla u vrtlogu nacionalizama, koji ozbiljno prete da eskaliraju u nešto mnogo gore od čarki. Tamošnja javnost, sve i da hoće, sada se plaši da potegne pitanje suočavanja sa sukobom iz 2001. godine, jer smatra da bi to bilo dolivanje ulja na vatru. Kosovo je takođe zauzeto samo sobom i borbama na unutrašnjopolitičkoj sceni, dok se ideja REKOM-a u Sloveniji zapravo tek treba promovisati, zbog preovlađujućeg stava

javnosti da je suočavanje s nedavnom prošlošću priča sa kojom ta država manje-više nema ništa.

Jedino zvanična Podgorica, gde vlast DPS-a ne dolazi u pitanje, ima „hrabrosti” ne samo da podrži REKOM, već i da se, u liku predsednika Filipa Vujanovića, ponudi kao „advokat” ideje u celom regionu. Crnogorski predsednik uputio je pismo predsednicima svih država u regionu u vezi sa REKOM-om. Pitanje je samo da li ga je iko pročitao i razumeo poruku...

Nacionalističkim političarima ne ide naruku utvrđivanje činjenica i „vraćanje u prošlost”.

Nacionalističkim političarima ne ide naruku utvrđivanje činjenica i „vraćanje u prošlost”. Oni se zalažu za ovakvu logiku: „Dosta je priče o prošlosti, hajde da planiramo budućnost.” A ako već moraju da pričaju o skoroj prošlosti, o njoj govore sa aspekta sopstvenih „istina”. Jer među njima ima i onih koji su, ovako ili onako, saučestvovali u zločinima. Što se tiče „proevropskih” političkih partija, njihova logika je: „Neka se time bave oni koji su ratove i zločine zakuvali.”

2 „Ubeđivanje” političara u regionu da je REKOM ne samo potreba nego i jedan od osnovnih preduslova za bilo kakvu budućnost, naravno, neće biti lako. Uostalom, niko nije ni očekivao da hoće. Ali ideja REKOM-a ima težinu oličenu u 550.000 potpisa građana regiona, u 150 konsultacija sa predstavnicima širokog spektra civilnog društva koje su rezultirale usvajanjem Predloga Statuta buduće komisije, u stotinama organizacija i hiljadama uglednih pojedinaca koji su podržali Inicijativu za REKOM.

Jer, ukoliko države ovog regiona zaista žele da postanu deo savremenog civilizacijskog prostora, onda će se morati pridržavati i merila koja u takvim društvima važe. Zbog toga valja apelovati i na evropske političare da budu saveznici REKOM-a i da, s vremena na vreme, „osveže sećanje” svojim balkanskim sagovornicima. Ali, glavni posao ipak moramo uraditi sami sa sobom i sa našim političarima. Što pre - to bolje.

Dinko Gruhonjić

autor je novinar iz Novog Sada i član Regionalnog tima zagovarača Inicijative za REKOM

AKTUELNO -

Podrška evropskih institucija Incijativi REKOM

**!Evropski
parlament:
REKOM za
pomirenje
na Zapadnom
Balkanu**



*Parlament Evrope
foto: <http://chic-project.eu>*

U rezoluciji o napretku Srbije, koju je usvojio Evropski parlament, značajno mesto je posvećeno i Inicijativi REKOM i ozbiljnim propustima u delovanju programa za zaštitu svedoka

Evropski parlament je 29. marta 2012. godine usvojio Rezoluciju o napretku Srbije (2011/2886 RSP), dokument koji je pripremio slovenački poslanik Jelko Kacin.

Evropski parlament “izražava podršku inicijativi REKOM u cilju da i dalje pokreće i usmerava proces pomirenja na celom zapadnom Balkanu.”

U tački 20 EP “upozorava na ozbiljne propuste u delovanju programa za zaštitu svedoka u vezi sa primerima suđenja za ratne zločine, zbog kojih je određen broj svedoka odlučio da se dobrovoljno isključi iz programa posle sistematičnog

zastrašivanja; (EP) poziva (srpsko) Ministarstvo unutrašnjih poslova i kancelariju Tužioca za ratne zločine da se aktivno angažiraju u osiguranju bezbednosti i dobrog položaja svih svedoka, koji su uključeni u program zaštite; (EP) podvlači da je efikasan program zaštite od izuzetne važnosti za vladavinu zakona u zemlji, kao i za demonstraciju političke volje da efikasno procesuiraju slučajeve ratnih zločina koji su od strane ICTY prepušteni nacionalnom pravosuđu”.

EP traži od vlasti u Beogradu da obezbede “pravnu rehabilitaciju i finansijsku kompenzaciju” onih, koji su u prošlosti bili osuđeni zbog “političkih, etničkih ili verskih razloga” uključujući i one koji su bili žrtve “kolektivne krivice”.

U 39. tački rezolucije Evropski parlament “izražava podršku inicijativi REKOM (Regionalnoj

komisiji za traženje istine i objavljivanje istine o ratnim zločinima i drugim ozbiljnim kršenjima ljudskih prava u nekadašnjoj Jugoslaviji) u cilju da i dalje pokreće i usmerava proces pomirenja na celom zapadnom Balkanu.”

!Komesar za ljudska prava Vijeća Evrope podržao osnivanje REKOM-a



Komesar Thomas Hammarberg

Foto: Vijeće Evrope

4

Pozitivni efekti procesa REKOM već su vidljivi, istakao na konferenciji za štampu komesar za ljudska prava Vijeća Evrope Thomas Hammarberg

Regionalni pristup u procesu ostvarivanja pravde i utvrđivanja činjenica u bivšoj Jugoslaviji je jako važan, i osnivanje regionalne komisije za istinu i pomirenje može da bude važno sredstvo za postizanje tog cilja, rekao je Komesar za ljudska prava Vijeća Evrope **Thomas Hammarberg** na press konferenciji u Sarajevu 19. marta 2012. godine, povodom predstavljanja svog izveštaja „Poslijeratna pravda i trajni mir u bivšoj Jugoslaviji“.

Komesar Hammarberg je još jednom podržao osnivanje REKOM-a i istakao da je to važna inicijativa, zasnovana na vrijednostima koje ne smiju biti zanemarene.

Komesar Hammarberg je još jednom podržao osnivanje REKOM-a i istakao da je to važna inicijativa, zasnovana na vrijednostima koje ne smiju biti zanemarene. Apelovao je i na političke elite isticanjem da je potrebno što prije započeti ozbiljnu diskusiju o REKOM-u. Ipak, Hammarberg je izrazio skepsu da će političari u regionu zaista i prihvatiti ideju REKOM-a. Komesar je rekao da su pozitivni efekti procesa REKOM već vidljivi, kao što je javna diskusija o ratnim događanjima, koju Hammarberg smatra jednim od bitnih

elemenata poslijeratne pravde. Govoreći o prednostima REKOM-a, on je naglasio važnost postojanja jednog zajedničkog narativa i konsenzusa o ključnim činjenicama, te je pozdravio fokusiranje REKOM-a upravo na proces utvrđivanja činjenica. Prema Hammarbergovim riječima, takav konsenzus ne isključuje poštovanje i razumijevanje različitih verzija istine, koje ima svaka etnička zajednica ponaosob, jer je i to jedan od aspekata pomirenja, ali zajednički stav o ključnim činjenicama vezanim za ratna dešavanja devedesetih mora postojati. Takođe je naglasio da REKOM može olakšati put ka evropskim integracijama.

Ono na što je Hammarberg naročito ukazivao, pored pitanja REKOM-a, jeste obavezno uspostavljanje nastave historije zasnovane na objektivnim činjenicama, poboljšanje sistema zaštite svjedoka i sistema pravne regulacije i realizacije prava žrtava rata i njihovih porodica na reparacije. Ukazao je i na propust ICTY-a, tačnije njegovog Outreach programa, da objasni javnosti u regionu sudsku proceduru i zasnovanost presuda, kako bi se izbjegle lokalne političke manipulacije presudama izrečenim pred tim sudom.

Edina Đurković, direktorka udruženja Tranziciona pravda, odgovornost i sećanje iz BiH



**!Izvod iz
izveštaja Komesara
za ljudska prava
Saveta Evrope
Tomas Hamarberga
posvećen Incijativi
REKOM**

Inicijativa za uspostavu regionalne komisije za istinu (RECOM)

Regionalna koalicija nevladinih organizacija (Koalicija) je 2008. pokrenula inicijativu da se ustanovi jedna regionalna komisija za istinu (RECOM). Koaliciju čini mreža od oko 1.500 nevladinih organizacija, udruženja i pojedinaca. Inicijativu su pokrenuli predstavnici civilnog društva iz Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske sa značajnim iskustvom u poslijeratnoj pravdi.

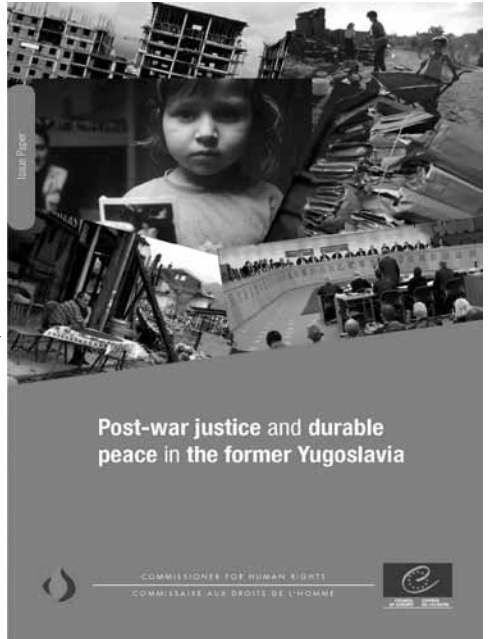
Koalicija je 26.3.2011. usvojila Nacrt Statuta za međunarodni sporazum čija se ratifikacija traži od država bivše Jugoslavije, čime bi Statut postao dio međunarodnog pravnog sistema. Statut predviđa i uspostavu zvanične, nezavisne komisije, koja bi proaktivno istraživala sve navode o ratnim zločinima i kršenjima ljudskih prava počinjenim tokom ratova devedesetih. Na kraju dvogodišnjeg mandata komisija bi izdala izvještaj koji bi sadržavao ustanovljene činjenice, te preporuke u smislu reparacija, neponavljanja i daljih koraka koje bi trebalo preduzimati. Komisija bi formirala i arhiv, otvoren za javnost.

Koalicija je željela prikupiti milion potpisa građana cijele regije, kao znak podrške uspostavi spomenute komisije. Do sredine 2011. Koalicija je prikupila oko pola miliona potpisa, koji su predani Predsjedniku Hrvatske, Predsjedništvu Bosne i Hercegovine i Državnom sekretaru vlade Slovenije.

Do sredine februara 2011. podršku Koaliciji su iskazali Parlament Crne Gore, predsjednici Srbije i Hrvatske, Evropska komisija, Potkomitet Evropskog parlamenta za ljudska prava, te Skupštinski odbor za evropske integracije Srbije. U aprilu 2011. određeni broj političkih stranaka, zastupljenih u Skupštini Srbije, i Premijer Crne Gore iskazali su podršku uspostavi RECOM-a. U maju 2011. su i predsjednik Slovenije Danilo Türk i predsjedavajući Parlamenta Pavel Gantar iskazali svoju podršku ovoj inicijativi. Međutim, izvještaji ukazuju na to da postoje drugi vodeći političari u regiji koji su protiv ove inicijative.

Inicijativa RECOM je jedina regionalna inicijativa koja je prikupila tako široku podršku značajnog broja predstavnika civilnog društva, udruženja žrtava i pojedinaca iz svih zemalja bivše Jugoslavije. Inicijatori su organizirali i nekoliko javnih kampanja u regiji. Kampanje su intenzivirane tokom prikupljanja potpisa za RECOM-ov Statut i nesumnjivo su doprinijele tome da narodi u regiji shvate značaj procesa pomirenja. To je, samo po sebi, pohvalan i prijeko potreban doprinos.

Izveštaj „Posleratna pravda i trajni mir u bivšoj Jugoslaviji“, strana 35, dostupan na http://www.coe.int/t/commissioner/Source/prems/Prem44012_BIH_1700_PostwarJustice.pdf



**!Glavni
haški tužilac:
REKOM
važan zbog
nevladinih
organizacija**



Tužilac Serge Brammertz

Foto: ICTY

Serge Brammertz je u razgovoru za hrvatski T-portal naglasio važnost Inicijative REKOM

Neposredno uoči posete glavnog haškog tužioca Hrvatskoj, hrvatski T-portal je objavio 1. aprila 2012. godine intervju sa **Sergom Brammertzom**.

U intervjuu pod naslovom “Da nije bilo Haškog suda, ne bi bilo ni pravde za žrtve”, Brammertz se osvrnuo i na Inicijativu za REKOM. Na direktno pitanje novinarke “Što mislite o inicijativi REKOM?”, glavni haški tužilac Serge Brammertz je odgovorio: “Pozdravljamo svaku inicijativu u regiji čiji je cilj utvrđivanje činjenica o zločinima koji su počinjeni devedesetih, a namjera im je promicati proces pomirenja. Inicijative kao što je REKOM važne su zato što ih potiču nevladine organizacije na razini država i pripadnici civilnog društva te mogu nadopuniti rad Haškog suda i lokalnih sudova.”

7

Ceo intervju je dostupan na:

<http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/184500/Da-nije-bilo-Haskog-suda-ne-bi-bilo-ni-pravde-za-zrtve.html>

**!Osporavanje
i podrška
Inicijativi
REKOM**

Na okruglom stolu evropskog komesara za ljudska prava Saveta Evrope u Sarajevu razvila se diskusija o potrebi da evropske institucije podrže institucionalizaciju Inicijative o REKOM-u

8

Na okruglom stolu sa braniteljima/kama ljudskih prava u Sarajevu 18. marta 2012, koji je organizovao Komesar za ljudska prava Saveta Evrope Tomas Hammarberg, povodom predavljanja tematskog izveštaja „Posleratna pravda i trajni mir u bivšoj Jugoslaviji“, nekoliko učesnika/ca iznelo je stav da međunarodne institucije ne treba da podrže institucionalizaciju Inicijative za osnivanje REKOM-a, dok su članovi/ice Koalicije za REKOM čvrsto zastupali stav da jedino REKOM ima potencijal da usatnovi činjeničnu istinu o žrtvama i ratnim zločinima.

Predstavnica nevladine organizacije iz Republike Srpske, poručila je komesaru da ne traži od lokalnih vlasti da podrže REKOM, jer namera da se pred vlasti BiH iznese takav zahtev izaziva veliku zabrinutost. Prema njenom shvatanju, prihvatanje zahteva Koalicije za REKOM da se međunarodna zajednica založi kod vlasti u regionu da osnuju REKOM, bio bi akt agresije, koju su Srbija i Crna Gora već jednom, 1992. godine, izvršile na BiH. Naglasila je da Komesar ne sme/ne treba da radi na tome da REKOM bude osnovan. Isti stav iznela je još jedna učesnica iz nevladine organizacije iz Federacije BiH. Predstavnica nevladine organizacije iz Srbije složila se da uopšte ne treba uputiti zahtev za osnivanje REKOM-a niti



jednoj vladi u regionu - Inicijativa za REKOM je već ostvarila veliki doprinos, samim tim što je otvorila debatu o nedavnoj prošlosti, ali dalje ulaganje u ovu inicijativu ne daje izgleda na uspeh, rekla je ona. Upozorila je da je proces REKOM monopolizovao proces pomirenja u regionu i da donatori izdvajaju novac samo za taj projekat, što nije dobro jer postoje i druge inicijative koje se bave pomirenjem i utvrđivanjem istine.

Predstavnica organizacije koja okuplja mlade ljude u BiH naglasila je da snažno podržava osnivanje REKOM-a. Nekoliko učesnika je iznelo stav da postoji ogroman rizik da bi REKOM propao i ako bi bio osnovan, što bi predstavljalo novu katastrofu za žrtve. Zatim, izneto je mišljenje da će proces osnivanja biti veoma dugačak i da mnoge žrtve neće dočekati osnivanje REKOM-a, te da je stoga bolje pomagati druge inicijative, koje su jednostavnije i sa većim izgledom na uspeh. Učesnica iz Republike Srpske je dodala i da su tokom procesa izrade strategije tranzicijske pravde u BiH (u kome je lično učestvovala kao članica radne grupe za izradu strategije), žrtve „izričito zahtevale“ da se iz strategije izbaci osnivanje komisije za istinu jer „nemaju poverenja u taj mehanizam pravde“, i dodala da u prilog nepoverenju ide i činjenica da je u BiH već propalo nekoliko komisija za istinu - za Bijeljinu, Sarajevo i Srebrenicu.

Drugi predstavnici organizacija iz BiH izneli su, međutim sasvim drugačije stavove. Predstavnica organizacije koja okuplja mlade ljude u BiH naglasila je da snažno podržava osnivanje REKOM-a, i da u tome vidi budućnost svoje zemlje.

Učesnik iz Hrvatske je reagovao na opaske da žrtve ne podržavaju osnivanje REKOM-a, i obrazložio da javna podrška, kao i podrška žrtava, svakako ide u prilog osnivanju REKOM-a, ali da sa druge strane odustvo podrške određenih grupa nije uvek objektivno merilo koliko je ideja REKOM-a dobra ili ne. On je taj stav potkrepio činjenicom da u Hrvatskoj upravo udruge žrtava često prosvjeduju protiv odluka Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, i često ga ne podržavaju. Takođe, dodao je i da REKOM nema alternativu u smislu postojanja nekog mehanizma koji na regionalnoj razini može ponuditi službeno utvrđene činjenice kojih će se obrazovni sustavi i političari trebati držati kao osnove za interpretaciju događaja iz prošlosti. Reagujući na novi kontraargument pomenutih učesnica da region raspolaže činjenicama koje su utvrđene na sudovima i kako nije problem u nedostatku činjenica nego u njihovom nepromoviranju, predstavnik iz Hrvatske je odgovorio kako se čini čak i nepristojnim reći da ima potrebnih činjenica, kad u regiji još uvijek ima preko 14 000 nestalih. Braniteljka ljudskih prava iz Crne Gore je reagovala ističući da je veoma uvredljivo reći da žrtve ne razumeju nacrt Statuta REKOM-a, i da je neosnovana i proizvoljna ocjena kako one uopšte ne podržavaju njegovo osnivanje. Pozitivni stavovi u odnosu na političku fazu procesa REKOM-a, prevladali su do kraja okruglog stola.

Predstavnik nevladine organizacije iz Makedonije je rekao da je REKOM neophodan toj

zemlji, i da ne vidi ni jedan drugi način da se Makedonija pozabavi svojom prošlošću i žrtvama. Članovi Koalicije za REKOM obavestili su Komesara da je formiran tim zagovarača REKOM-a i da je nedavno održano i planiranje aktivnosti za naredni period, čime je već započela nova faza kampanje za REKOM. Komesar je izrazio zadovoljstvo da čuje da se i dalje radi na osnivanju REKOM-a, i najavio da će iskoristiti predstojeće razgovore sa predstavnicima regionalnih vlada da zatraži njihovu podršku za REKOM. Zaista, Komesar je taj stav još odlučnije ponovio i na konferenciji za štampu koju je održao dan kasnije, u istom gradu.

Jelena Grujić

REKLI SU

10

**!Bitka
za održivi
mir tek
predstoji**



Oliver Stanoeski

U Makedoniji je novi fenomen - takozvano urbano nasilje, na etničkoj osnovi – zasenio pitanja suočavanja s prošlošću

Jednu deceniju nakon oružanog konflikta iz 2001. godine, koji je bio posledica regionalnih prilika, ali koji se pre svega dogodio zbog unutrašnjih slabosti i nefunkcionalnosti institucionalnih mehanizama za rano upozoravanje i prevenciju, makedonska država se opet ležerno postavila prema incidentima koji su se u poslednje vreme rasplamsali. Odgovorne institucije su najpre bile pasivne, a onda su neodgovarajuće reagovala na indikatore koji su

već izvesno vreme nagoveštavali eskalaciju tenzija. Ovakvo institucionalno ponašanje, kao i posledice do kojih je ono dovelo, nisu u korelaciji sa tezom o navodno uspešno završenoj izgradnji mira nakon potpisivanja Okvirnog (Ohridskog) sporazuma.

Za razliku od dešavanja iz prošlosti, sada se pojavio novi fenomen - takozvano urbano nasilje, na etničkoj osnovi. Zašto "urbano"? Jednostavno zato što ranije nije zabeleženo da su se organizovani činovi nasilja u Makedoniji ikada desili usred velikih gradova (Skopje, Tetovo, Prilep) i to u autobusima, parkovima, na trgovima i tako dalje. Posebno zabrinjavajuće je da su učesnici u ovoj spirali nasilja mladi ljudi, koji sve otvorenije izražavaju svoje frustracije na način koji nije odlika demokratskog društva.



Foto: <http://www.topix.com>

Retrospektiva nedavnih događaja pokazuje kontekst i dinamiku koja je dovela do sadašnje situacije. Nacionalistička skandiranja makedonskih navijača na evropskom rukometnom prvenstvu u Srbiji bila su inicijalna kapisla. Ubrzo je zapaljena makedonska zastava na Kosovu i u Makedoniji, a na sportskom meču na Kosovu istaknute su uvredljive parole uperene protiv makedonske države i nacije. Usledio je Vevčanski karneval na kome su određene maske i performansi bili interpretirani kao uvredljivi za Muslimane, pa je došlo do masovnih protesta u Strugi. Neposredno nakon karnevala počinje opožarivanje crkava i skrnavljenje džamija. Poslednji u nizu bio je incident u Gostivaru (28. februara), u kome je pripadnik policije koji nije bio na dužnosti, ušao u verbalnu raspravu sa grupom ljudi zbog parking mesta, i nakon tuče, u prisustvu svoje desetogodišnje ćerke, službenim pištoljem usmrtio dvojicu napadača. Tragični čin dobio je etničku dimenziju: ubica je Makedonac, a dvoje ubijenih su Albanci. Usledili su ulični protesti pod parolom da makedonska policija ubija Albance zbog njihovog etničkog porekla. Spirala nasilja došla je gradova, a urbano nasilje je došlo do stadijuma u kojem su žrtve i maloletne devojčice i stariji ljudi.

Prvobitna reakcija institucija nije bila jako efikasna, ali kada je postalo jasno da je situacija na

U Makedoniji zabrinjava stvaranje nepovoljne atmosfere za Inicijativu REKOM.

rubu mnogo šire eskalacije, preduzete su potrebne mere kako bi se sprečile dalje tenzije. Policija je raspoređena

na kritičnim lokacijama (u autobusima, školama, parkovima itd), uvedena je zabrana masovnog okupljanja (posebno u vezi sa sportskim utakmicama). Sprovedene su i mere za identifikaciju i hapšenje učesnika incidenata. Svi politički subjekti su osudili nasilje. Ipak, bilo je onih koji su pokušali da politički profitiraju, na šta su drugi reagovali apelom da se događajima ne pridaju političke dimenzije. Situacija se konačno smirila, ali napetost još

postoji.

Ono što zabrinjava je stvaranje nepovoljne atmosfere za Inicijativu REKOM. Pitanja dijaloga i tolerancije, posebno mladih ljudi, sasvim su zasenila pitanja suočavanja s prošlošću. Čini se da je suživot na staklenim nogama, i da se prividni mir može ponovo narušiti.

Uprkos svemu, ohrabruje građanska inicijativa "Marš u ime mira", koja ima za cilj masovno okupljanje ljudi iz svih etničkih grupa, kako bi se poslala poruka svim strankama da je većina građana protiv nasilja i da želi živeti u miru i razumevanju. To je dobar signal za Makedoniju...

Oliver Stanoeski

Autor je predavač na Institutu bezbednosti, odbrane i mira, Filozofski fakultet u Skoplju

12

**!Hrvatska:
Informacije
iz institucija
nedostupne i
nejasne**



Foto: <http://www.biznis.ba>

Hrvatske institucije nisu dovoljno transparentne u pružanju javnih informacija vezanih uz tranzicijsku pravdu, utvrđeno je prilikom istraživanja o stanju tranzicijske pravde u Hrvatskoj

Sagledavajući rad hrvatskih institucija, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (DORH) se pokazalo kao institucija koja relativno kvalitetno i profesionalno komunicira s javnošću. Na složeni upit za statističkim podacima, DORH je odgovorio u roku kraćem od 48 sati.

Njihov odgovor nije bio potpun iz razloga što DORH ne vodi određene statistike. DORH je jedna od rijetkih institucija koja na svojoj internet stranici ima bazu podataka, iako ona ne predstavlja kvalitetan alat za istraživanje stvarnog napretka u procesuiranju ratnih zločina. Podaci sadržani u navedenoj bazi podataka nisu pogodni za usporedbu tijekom dužeg vremenskog perioda, niti sadrže sve podatke o svim elementima procesa, što je sve potrebno radi ocjene stvarnog napretka pravosudnog sustava Hrvatske.

Odjel za zaštitu svjedoka ne pruža uvid u podatke o kapacitetu Odjela, jer su oni označeni kao službena tajna te bi njihovo javno objavljivanje predstavljalo kršenje Zakona o zaštiti svjedoka. Međutim, načelnik tog odjela izložio je sve podatke na zasjedanju podkomiteta za borbu protiv terorizma Vijeća Europe, gdje je govorio o kapacitetima Odjela za zaštitu svjedoka. I pored navedenog, Odjel se u komunikaciji s javnošću pokazao poprilično zatvorenim i sporim.

Uprava za zatvorski sustav u Hrvatskoj odbija zahtjeve za pružanjem imena osuđenika za ratne zločine, iako su suđenja njima bila javna.

Ministarstvo pravosuđa (MP) također nema visoke standarde komuniciranja s javnošću. MP tvrdi da ne raspolaze statistikom suđenja za ratne zločine iako je jasno da kao institucija zadužena za koordinaciju pravosudnog sustava moraju imati tu informaciju. MP upućuje istraživače na obraćanje svakom županijskom

sudu pojedinačno, kako bi se prikupila ukupna statistika suđenja za ratne zločine za određeni period u cijeloj zemlji. Uz to, iskustvo istraživača pokazuje kako je MP pružalo nepotpune i nedosljedne informacije. Odgovor na pitanje o žrtvama obuhvaćenim pravomoćnim presudama, podatak koji je izrazito bitan za samu bit tranzicijske pravde, nije moguće dobiti. Sa druge strane, taj podatak tužilaštvo objavljuje u svome izveštaju.

U hrvatskom zakonodavstvu i institucionalnoj praksi nisu u dovoljnoj mjeri usklađeni principi zaštite osobnih podataka i javnosti suđenja. Uprava za zatvorski sustav, na primer, odbija zahtjeve za pružanjem imena osuđenika za ratne zločine, iako su suđenja njima bila javna. Sami sudovi u Hrvatskoj, koji su zaduženi za procesuiranje ratnih zločina, nedovoljno su transparentni. Odgovori poput „zaboravili smo odgovoriti na upućene dopise“, „navedeni dopis se zagubio“, „službenik/ica koji radi na tome je na godišnjem odmoru“ kao i drugi slični krajnje neprikladni i neprofesionalni odgovori, nerijedak su slučaj u komunikaciji sa sudovima.

Vrhovni sud ima javno dostupnu bazu podataka na internet stranici, no uspoređujući ju s bazom podataka Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), kompliciranija je, manje pregledna i zahtijeva veći broj informacija za pretraživanje.

Uprava za zatočene i nestale trebala bi statistiku broja ekshumiranih i identificiranih osoba voditi i po kriteriju etničke pripadnosti osoba, što po sadašnjoj metodologiji ne čini.

Iako postoji značajan napredak u transparentnosti i dostupnosti javnih podataka, vjerojatno unaprijeđeno pod pritiskom pristupanja Hrvatske EU, informacije o procesima u vezi s tranzicijskom pravdom, bez ekstenzivnog, profesionalnog istraživanja i duge komunikacije s institucijama, praktično nije moguće pribaviti.

Sven Milekić i Mario Mažić, Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatska

!Politički zatvorenici na Kosovu: dugo čekanje na odštetu



*Kosovska skupština
Foto: Vlada Kosova*

14

Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika i prognanika na Kosovu suočen sa velikim iskušenjima

Posebna kategorija žrtava na Kosovu jesu bivši politički zatvorenici i osuđenici. Ova kategorija ne odnosi se samo na period oružanog konflikta na Kosovu nego i na zatvorenike koji su dospeli u zatvor bez opravdanog razloga u periodu dok je još postojala SFRJ, uključujući tu i učesnike na demonstracijama 1968. i 1981. godine. Prema podacima koje je prikupila **Sabila Keçmezi Basha**, autorka knjige „Albanski politički zatvorenici na Kosovu 1945 – 1990“ (*Të burgosurit Politik Shqiptarë në Kosovë 1945-1990*), u analiziranom periodu čak 8220 Albanaca sa Kosova osuđeno je na dugogodišnje kazne zatvora. Samo 1981. godine, zbog organizovanja i učešća na demonstracijama, na Kosovu je osuđeno 3348 Albanaca. Takođe, na osnovu podataka iz iste knjige, 1346 Albanaca sa Kosova koji su služili vojsku u JNA uhapšeni su i osuđeni zbog navodne političke delatnosti.

Tokom 1997, 1998. i 1999. godine, na Kosovu je uhapšen veliki broj Albanaca koji su zatim, nakon okončanja konflikta na Kosovu (10.06.1999.), prebačeni u zatvore u Srbiji. Zabeležen je

broj od 2150 Albanaca sa Kosova, koji su to doživeli. Najmanje 400 njih držano je u pritvoru bez ikakve zakonske osnove. Na osnovu iskaza bivših pritvorenika saznalo se da neki od njih nisu bili niti ispitani, a kamoli da je protiv njih podignuta ma kakva optužnica. Od tog broja, najmanje 35 njih bili su maloletnici, a držani su u pritvoru zajedno sa ostalim punoletnim zatvorenicima.

Do danas, samo devet bivših političkih zatvorenika je obeštećeno za protivzakonito zatvaranje. Fond za humanitarno pravo je u ime više desetina političkih zatvorenika (iz perioda 1998–1999) tužio Republiku Srbiju tražeći reparacije za nezakoniti pritvor. Velika većina tužbi je odbijena na osnovu zastarelosti.

Zbog svega toga, udruženje bivših političkih zatvorenika na Kosovu nekoliko godina zagovara donošenje zakona koji će omogućiti obeštećenje političkih zatvorenika.

Skupština Republike Kosova je 28. oktobra 2010. godine usvojila Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika i prognanika. Zakon je stupio na snagu 25. decembra 2010. godine, nakon što je objavljen u Službenom listu Republike Kosova.

Na osnovu Člana 3, sledeće kategorije obuhvaćene su ovim Zakonom: bivši politički osuđenici, bivši politički zatvorenici i bivši politički prognanici. Zakon predviđa i pravo na naknadu, pravo na penzijsko i na invalidsko osiguranje, kao i druge pogodnosti, poput prednosti pri zapošljavanju, dobijanju stipendije i slično.

15

Prema podacima Sabile Keçmezi Basha u razdoblju 1945-1990 čak 8220 Albanaca sa Kosova osuđeno je na dugogodišnje kazne zatvora.

Zakon predviđa i osnivanje Vladine Komisije za ostvarivanje prava bivših političkih zatvorenika i prognanika. Komisija je formirana i kompletirana februara 2012. godine. Bivši politički zatvorenici i osuđenici imaju velika očekivanja u vezi sa

implementacijom ovog Zakona, a naročito u vezi sa pravom na naknadu. Članom 7 ovog Zakona, u stavu 3, predviđa se da se obeštećenje za svaki dan proveden u zatvoru isplaćuje prema važećim odredbama o nevino osuđenim licima. Primena ove odredbe Zakona će biti jako komplikovana zbog vremenskog perioda obuhvaćenog Zakonom, koji počinje 1. martom 1913. godine, kao što je navedeno u članu 4 ovog Zakona. Prvo, Komisija neće moći da registruje i evidentira sve osobe koje su bile zatvorene od 1913. godine, a još teže će biti da se dokaže da su te osobe zaista bile politički zatvorenici. Drugi problem predstavljaće obezbeđivanje sredstava za materijalnu odštetu, imajući u vidu broj političkih zatvorenika i osuđenika u periodu koji obuhvata ovaj Zakon.

Bekim Blakaj, izvršni direktor Fonda za humanitarno pravo Kosovo, politički zatvorenik 1999–2000. godine

!Trauma umesto katarze



Novi beogradski spomenik

Foto: B. Tončić

Spomenik žrtvama i braniocima otadžbine u Beogradu izazvao brojne polemike u Srbiji

16

U Beogradu je 24. marta 2012. godine na Savskom trgu zvanično otvoren spomenik posvećen, kako je ispisano na mermornoj ploči, „žrtvama rata i braniocima otadžbine od 1990. do 1999. godine“. Gradska vlast je tim spomenikom želela da obeleži trinaestogodišnjicu početka NATO intervencije u SR Jugoslaviji. Prilikom otkrivanja spomenika, međutim, članovi porodica žrtava sprečili su gradonačelnika **Dragana Đilasa** i predstavnike Vojske i MUP Srbije da polože vence i otkriju ploču, što su elektronski mediji uglavnom prećutali. U mučnim scenama na platou koji je, zapravo, nedovršeni spomen-park u neposrednoj blizini železničke stanice, nekoliko desetina građanki i građana, pripadnika porodica žrtava, uglavnom iz udruženja izbeglica, uzvikivalo je reči protesta upućene gradonačelniku Draganu Đilasu, pitajući gde su imena stradalih i zbog čega spomenik otvara u predizbornoj kampanji. Bilo je i građana koji su negodovanjem reagovali na sprečavanje otvaranja kompleksa, naglašavajući u razgovorima za medije da se na taj čin „čeka već dvadeset godina“. Delegacije su ostavile vence pored spomenika, na mestu predviđenom za fontanu, a Đilas je novinarima izjavio da je to “spomenik svim civilnim žrtvama ratova i svima onima koji su poginuli braneći svoju otadžbinu Srbiju”. To je ujedno bilo i prvo pominjanje Srbije u kontekstu spomeničke posvete, jer se ranijih godina referiralo na SFR Jugoslaviju i SR Jugoslaviju.

Grad Beograd je u plato uložio 60 miliona dinara, a po rečima gradonačelnika, postoji i odluka Vlade Srbije “o izgradnji kompleksa u kojem bi se nalazila imena svih nastradalih“. Izgradnju spomenika gradske vlasti su preuzele još 2007. godine, i nekadašnji glavni arhitekta Beograda **Đorđe Bobić** je odabrao idejno rešenje za regulaciju Savskog trga. Bio

je to deo obećanja koje su gradske vlasti dale Udruženju ratnih i vojnih invalida Srbije, Udruženju boraca ratova od 1990. do 1999, i Nevladinoj organizaciji porodica nastradalih i unesrećenih u toku agresije (NOPNU) koji su inicijativu za njegovo podizanje pokrenuli još 2002. godine.

Zamenik predsednika Skupštine Grada **Zoran Alimpić**, član Predsedništva vladajuće Demokratske stranke, početkom marta je izazvao burne reakcije kada je u razgovoru za Radio Slobodna Evropa, odgovarajući na pitanje da li će spomenik biti posvećen i onima koji su rušili Vukovar, Dubrovnik, koji su bombardovali Sarajevo, rekao: „To je spomenik braniocima, ljudima koji su pozvani u vojsku da brane svoju zemlju, koji su se odazvali, koji su dali svoj život. Oni zaslužuju spomenik. U ratu je, naravno, bilo žrtava. Svi spomenici u svetu posvećeni vojnicima u ratovima, na neki način su i spomenici ljudima koji su ubijali, koji su pucali. Pa, to se podrazumeva. Svako ko bude tamo palio sveću ili polagao venac, razumeće to na svoj način“, rekao je Alimpić.

Maja Mičić: Sporno je što se slave i stavljaju u isti kontekst sa žrtvama mnogi koji su te sukobe započeli.

Pokušaji da dobijemo stavove Socijalističke partije Srbije i Srpske napredne stranke za !Glas, ostali su bezuspešni i pored obećanja iz stranačkih centrala. Udruženja žrtava, pak, imaju svoju perspektivu. Nataša Šćepanović iz Udruženja kosmetičkih žrtava smatra da spomenik treba da bude posvećen srpskim žrtvama i da se postavi u glavnom gradu Srbije, jer je u vreme ratova i Kosovo bilo njen sastavni deo. “Iskreno, nemam ništa protiv toga da spomenik bude posvećen i drugima, ali mislim da su ljudima stradalim u bivšoj Jugoslaviji, u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, već izgrađeni spomenici i memorijalni kompleksi“, ističe za !Glas **Nataša Šćepanović**.

Milica Tomić, umetnica iz Grupe Spomenik koja je i nastala povodom početne ideje da se obeleže stradanja, imenuju žrtve i počiniozi zločina, podseća za !Glas da su se ideja i konkurs za spomenik pojavili 2002. godine, “kada se verovalo da je oktobar 2000. značio progresivnu promenu“. “Umesto da je to postalo deo javnog diskursa, to je tada sklonjeno sa stola, i ponuđeno veteranima rata, invalidima i udruženjima porodica žrtava koji su, iako ih je nepravedno stavljati u isti koš, većinski deo Srbije. Ponuđen im je spomenik koji treba da im nadomesti gubitak i učestvovanje u jednom projektu koji je od početka bio osuđen na propast“, kaže Milica Tomić.

Protiv zvaničnog stava se među prvima oglasila Inicijativa mladih za ljudska prava. Direktorica Inicijative **Maja Mičić** kaže za !Glas da je sporno to što se slave i stavljaju u isti kontekst sa žrtvama mnogi koji su te sukobe započeli, a ne samo vojnici koji su poginuli na frontovima. “Zbog političkih poena će žrtve zapravo ponovo biti omalovažene. Ovakav čin predstavlja jasnu sliku odnosa srpskih vlasti prema ratovima devedesetih“, ističe Maja Mičić.

Žene u crnom predvode neformalnu koaliciju nevladinih organizacija koja je dan uoči najavljenog otvaranja mirno protestovala ispred zgrade Skupštine Grada. Spomenik, ocena je ove mirovne grupe, duboko vređa žrtve, kao i građanke i građane Srbije koji su se od početka ratova i realizacije zločinačkog projekta zvaničnog Beograda dosledno antiratno angažovali.

«Nekadašnji režim je u naše ime i našim novcem proizvodio ratove i smrt, a danas, kao i tada, kažemo da to odbijamo - da ne mogu da podižu spomenike «braniocima otadžbine» našim novcem. Ko su žrtve kojima podižu spomenik: da li su to oni koji su ubijali Vukovar, gadali snajperima Sarajevo, ubijali u Srebrenici...? Da li se spomenik podiže mladima koji su dezertirali, njih pola miliona iz Srbije, kojima se mi klanjamo i zahtevamo podizanje spomenika njima«, kaže za !Glas **Staša Zajović**, koordinatorka Žena u crnom.

Prvog radnog dana nakon neuspešnog otvaranja, spomen-park je već počeo da služi svrsi: na klupama su sedeli građani koji su čekali prevoz, penzioneri su čitali novine, sa mesta predviđenog za fontanu uklonjeni su venci i sada se vidi voda korišćena za betoniranje, a retki prolaznici prilazili su, preko rasklimanih betonskih ploča, mermeru da dešifruju sitna slova kojima je ispisana posveta. Nema tragova nedavne „svečanosti“.

Bojan Tončić

18

REKLI SU

**!Evropska Unija,
tranziciona pravda
i civilno društvo
na zapadnom
Balkanu:
promene u politici i
javnoj debati**

REKOM je postao jedna od glavnih referenci u raspravi o tranzicionoj pravdi na zapadnom Balkanu.

Evropska Unija je, u periodu od 28. februara do 2. marta 2012. godine, organizovala studijsku turu pod nazivom „Doprinosi civilnog društva pravdi i pomirenju na zapadnom Balkanu“ za organizacije civilnog društva iz regiona koje se bave pitanjima u vezi sa



Haški Tribunal

Foto: Arhiva FHP Kososvo

tranzicionom pravdom. Turu je organizovao program *Ljudi - ljudima*, čiji cilj je da omogući organizacijama civilnog društva da „prošire svoje znanje o Evropskoj Uniji i procesu priključivanja kroz posete evropskim institucijama, sastanke sa evropskim organizacijama civilnog društva i stvaranje međunarodnih i regionalnih kontakata“. Ova konkretna poseta je osmišljena radi upoznavanja predstavnika zapadnog Balkana sa politikom Evropske Unije i programima u vezi sa pravdom i pomirenjem, i kako bi im se omogućilo da ostvare kontakt sa svojim evropskim kolegama, angažovanim na istom polju. Tura je uključivala i posetu Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju u Hagu.

19

Van okvira svojih neposrednih ciljeva, ta naučna tura se bavi i širokim promenama u politici EU u vezi sa pravdom i pomirenjem na zapadnom Balkanu. Predstavnici civilnog društva, kao i akademici iz regiona i inostranstva, godinama su kritikovali Evropsku Uniju zbog njenog uskog, hijerarhijskog pristupa tranzicionoj pravdi, koji je gotovo isključivo bio usmeren na haški uslov. Isticali su i da EU gaji tehnokratski pristup pravdi i pomirenju. Ispunjavanje haškog uslova se svodilo na izručivanje osumnjičenih ratnih zločinaca. Paradoksalno, to je istovremeno predstavljalo i prepreku za ostvarivanje tranzicione pravde, jer je omogućilo lokalnim elitama da tvrde kako je pravda ostvarena, umesto da izručenja osumnjičenih iskoriste za pokretanje rasprave o krivici i odgovornosti.

Uključivanje i saradnja sa organizacijama civilnog društva angažovanim na pitanjima pravde i pomirenja na zapadnom Balkanu, signaliziralo je dugo očekivanu promenu u politici EU, do čega je zasigurno došlo usled planiranog okončanja rada MKTJ. Međutim, činjenica da

EU sada gleda van okvira lokalnih suđenja za ratne zločine na zapadnom Balkanu – koja sama po sebi predstavlja kritičan deo plana reforme sudstva i jačanja vladavine prava – sugerirajući da je EU prihvatila civilno društvo u regionu kao samostalnog aktera na polju tranzicione pravde. Takvu promenu strategije EU prati i promena u debati o tranzicionoj pravdi na zapadnom Balkanu, što je jasno pokazano i u uvodnoj sesiji naučne ture.

20

Tokom dijaloga sa zvaničnicima EU, rasprava o pravdi i pomirenju koje bi predvodili predstavnici civilnog društva, bila je fokusirana na lokalna suđenja za ratne zločine i REKOM. U okviru nje, upadljiv je bio nedostatak bilo kakve rasprave o MKTJ i njegovom uticaju. Međutim, takva „tišina“ u vezi sa MKTJ takođe ilustruje i određeni stepen internalizacije rasprave o tranzicionoj pravdi u regionu, koja je inicijalno pokrenuta spolja, kroz rad MKTJ. Kao takva, ona predstavlja dugotrajno i neosporno nasleđe MKTJ, uprkos kritikama da on nije u stanju efektivno da predoči kako se njim kao konkretnim mehanizmom tranzicione pravde – pravda zaista i ostvaruje. Štaviše, u delu rasprave koji se bavio REKOM-om, naglašen je čitav niz stavova o toj regionalnoj inicijativi, uključujući i, kao jedno od ključnih pitanja, dilemu između nacionalnog i trans-nacionalnog primata u pristupu pravdi i pomirenju. Uprkos tome, REKOM je postao jedna od glavnih referenci u raspravi o tranzicionoj pravdi na zapadnom Balkanu. To odražava još jednu promenu u javnoj debati: mehanizmi restorativne pravde se sada shvataju podjednako ozbiljno kao i suđenja, dok je regionalna dimenzija postala njen integralni deo. Neslaganja u vezi sa tim pitanjima, ilustrovana različitim pogledima predstavnika civilnog društva, podvlače značaj i vrednost koju rasprava o odgovornosti za počinjene zločine ima u procesu njihovog razmatranja i utvrđivanja. Ova debata teži da pitanja pravde i pomirenja dugoročno zadrži na dnevnom redu vlada država zapadnog Balkana. Potvrda koju je EU dala doprinosu civilnog društva u ostvarivanju pravde i pomirenja – predstavlja početni korak. Njega, u okviru zajedničkog cilja evropeizacije regiona, treba da prati dalja saradnja sa lokalnim organizacijama civilnog društva.

Dr Denisa Kostovicova

Autorica je Viši predavač globalne politike na Odeljenju za vladu Londonske škole ekonomije i političkih nauka, London, Velika Britanija

INTERVIJU

!Činjenice govore same za sebe



Nevenka Troha
Foto: Igor Mekina

Dr Nevenka Troha, viši naučni saradnik u slovenačkom Institutu za noviju istoriju, učestvovala je u radu slovenačko-italijanske Istorijske komisije koja je, uprkos brojnim preprekama, za sedam godina uspjela da završi zajednički izveštaj o nerešenim pitanjima slovenačko-italijanskih odnosa. Komisija, koju su činili slovenački i italijanski istoričari, imala je zadatak da utvrdi istorijske činjenice u odnosima dva naroda između 1880. i 1956. godine. Sa dr Trohom smo u Ljubljani razgovarali o njenim iskustvima u radu sa italijanskim istoričarima i potražili odgovor na pitanje koliko je važno utvrditi nepobitne činjenice o ratnim zločinima.

21

Kakav je bio zadatak komisije u kojoj ste radili?

Naša komisija je osnovana 1993. godine sa ciljem da istraži događaje posle Drugog svetskog rata, tačnije pitanje fojbi* i egzodusa italijanskog stanovništva, prevashodno iz Istre. Veoma brzo smo došli do zaključka da će biti potrebno da proširimo naše istraživanje jer činjenice ne možemo da odvojimo od njihovog istorijskog konteksta, ako želimo da događaje prikazemo u objektivnom svetlu. Zato smo za početak našeg istraživanja uzeli 1880. godinu, kada su počeli prvi konflikti između Italijana i Slovenaca. Istraživanje smo zaokružili 1956. godinom, jer je te godine završeno iseljavanje Italijana sa tla Jugoslavije.

Odnosi između Italijana i Slovenaca su godinama bili veoma napeti. Kako ste sa kolegama iz Italije uspjeli da se složite i utvrdite istorijske činjenice, a da izbegnete zamku politizacije?

Istorijske činjenice su nepobitne, to je polazište. Istorijska činjenica je, na primer, da je 6. aprila 1941. godine izvršen napad na Jugoslaviju. Istorijska činjenica je i da je u

Dr Nevenka Troha: Radili smo bez ikakvih pritisaka od strane političara.

(italijanskom) logoru na Rabu umrlo preko 1.100 Slovenaca. Jasno je da postoje različite interpretacije zbog čega je do svega toga došlo. Zato je prilikom utvrđivanja činjenica najvažnije da svi postupamo kao stručnjaci. Nacionalnost i državljanstvo tu ne smeju da predstavljaju prepreku. Moram da kažem da se često više slažem sa mnogim italijanskim kolegama, nego sa nekim slovenačkim istoričarima. Podela na nacionalnoj osnovi nije uvek dobra. Isto važi i za italijanske istoričare. Rad naše komisije je trajao sedam godina i na kraju smo došli do zajedničkih zaključaka. Istina je da su naše debate bile duge, a ponekad se dešavalo da su moje kolege iz Italije na kraju promenile svoj stav. U Italiji se, na primer, nije mnogo znalo o okupaciji Ljubljanske pokrajine. Italijanski istoričari su imali i dodatan problem jer nisu znali slovenački jezik, dok su svi članovi komisije iz Slovenije - znali italijanski. Tako smo mi mogli da čitamo njihove dokumente i radove, a oni nisu mogli slovenačke. Danas je situacija na tom planu već mnogo bolja, jer je i u Italiji u međuvremenu objavljeno više radova o spornom istorijskom periodu.

Da li ste tokom rada morali da poštuju posebna pravila?

22

Velike zasluge za uspeh našeg rada imao je Elio Apih, a on je ujedno bio i najpoznatiji član naše komisije. Apih je uživao veliki ugled zahvaljujući svom radu i brojnim delima, i stoga smo svi u komisiji veoma poštovali njegovu reč. On je na početku rada komisije podvukao da iste stvari svi moramo da imenujemo istim rečima. To znači da nismo mogli da napišemo, recimo, da je jedna strana „ubila deset talaca“, a da je druga strana „zverski ubila“ neke druge žrtve. Apih je tražio da ne upotrebljavamo „jake“ izraze i prideve, koji mogu opasno da „naduvaju“ neke događaje. Tvrdio je da već same činjenice dovoljno govore. Tako smo došli do relativno tačnog broja od oko 6.500 ubijenih u vreme italijanske okupacije Ljubljanske pokrajine. Što se tiče fojbi, u kojima su ubijani pre svega Italijani, i tu smo brzo došli do zaključka da se nije radilo o genocidu. Delimično i zbog manjeg broja žrtava, jer je u fojbama ubijeno nekoliko stotina ljudi, među kojima je bilo i Italijana i Slovenaca. Utvrdili smo i brojke od nekoliko hiljada nestalih i oko 7.000 onih koji su bili uhapšeni od strane jugoslovenskih vlasti, a koji su kasnije uglavnom pušteni na slobodu. U Italiju je proterano oko 25.000 ljudi. Na jugoslovenskom delu teritorije dolazilo je i do zločina iz osвете, ali za mnoge je bila odgovorna i tadašnja vlast. Tu je važna depeša, koju je slovenačko vođstvo poslalo u Trst a koja naređuje „čistiti, ali ne na nacionalnoj osnovi, nego na osnovu fašizma“. Pokušali smo da budemo precizni, jer su podaci o žrtvama upotrebljavani i kao argument za promenu granice.

Jeste li imali veće probleme prilikom utvrđivanja društvenog konteksta pomenutih zločina?

Tu smo napravili velik korak. Nismo se slagali u pogledu svih pojedinosti, ali smo se složili oko zajedničkih formulacija.

Odlučivali ste - glasanjem?

Zaključke smo pisali posle dugih rasprava, a do zaključaka smo stizali konsenzusom. Svaka strana bi pripremila svoj elaborat, a onda smo formirali i podgrupe sačinjene od eksperata. Posle rasprava, uspeali bismo da dođemo do zajedničkog, relativno kratkog teksta. Da smo čitav period obrađivali detaljnije, sigurno je da bi među nama bilo mnogo više razlika. Izveštaj smo na kraju potpisali svi. Bili smo članovi komisije isključivo kao stručnjaci, a ne kao predstavnici države. Radili smo bez ikakvih pritisaka od strane političara.

Kako je vaš izveštaj prihvatila Italija, a kako Slovenija?

Slovenačko ministarstvo spoljnih poslova je bilo zadovoljno izveštajem, dok italijansko nije bilo oduševljeno jer su očekivali da ćemo posvetiti više pažnje fojbama. Mi smo se držali pravila da je potrebno i dužinom teksta odrediti koliko je neki problem važan. Nismo mogli, na primer, da pišemo na tri strane o fašizmu, a o fojbama na pet strana. Poštovali smo pravilo da ona problematika, koja je jednako teška, mora da se tretira na jednak način. Ne samo rečima, nego i dužinom teksta. Upravo zato je ceo period rata i fašizma opisan na mnogo više prostora, nego zločini u fojbama.

Da li je važno da se i istorija obrađuje i piše tako da napisano prevazilazi granice?

23

Jedino tako je i moguće istraživati istoriju. Činjenica je da su se granice na našem području užasno menjale. Uzmimo, na primer, osobu koja je bila rođena u Ajdovščini 1900. godine – ona je tada bila građanin austrijskog dela Austrougarske. Potom je postala građanin Italije. Usledila je italijanska okupacija a posle nje - jugoslovensko osvajanje. Ako je osoba živela, na primer, u Sežani, na isti način je doživela anglo-američko osvajanje. Onda je posle 1947. godine ta osoba postala građanin Slobodne tršćanske teritorije i kasnije bila »priključena« Jugoslaviji, da bi danas živela u državi Sloveniji. A ta osoba je sve vreme živela u istom kraju! Zato sva ta dešavanja moramo da posmatramo iz mnogo šire perspektive.

Kako vidite ideju da države, nastale na području nekadašnje Jugoslavije, pomoću posebne regionalne komisije za istinu utvrde činjenice o zločinima i tadašnjim društvenim okolnostima, koje su prethodile zločinima?

To je veoma dobra inicijativa. Činjenice treba utvrditi. Činjenica je da je svaki ljudski život poseban, ali na nivou države ili kolektivnog sećanja veliku razliku pravi da li je umrlo sto, petsto, hiljadu ili deset hiljada ljudi. Zato je važno utvrditi koliko-toliko objektivne činjenice. Manipulacija će, naravno, uvek biti. Naš projekat je na kraju urodio plodom jer smo ipak došli do konačne brojke od oko 14.000 poginulih tokom rata. I sada više niko ne može da tvrdi da je bilo samo hiljadu žrtava, kao što ne može ni da preteruje i da tvrdi da je bilo

pedeset hiljada stradalih. Sve to smanjuje prostor za manipulacije. Neizbežno je, međutim, postojanje različitih mišljenja i interpretacija istorije. Evo primera: samo ove godine je izašlo oko 200 dela o francuskoj revoluciji. Kada bi postojala samo jedna istina, onda bi o svakom događaju bila dovoljna samo jedna knjiga. Nema sumnje da će uvek postojati različite interpretacije zašto se nešto baš tako desilo u istoriji, ali je izuzetno važno da se utvrde tačne, nepobitne činjenice, kako bi se smanjila opasnost manipulacija i raspirivanja niskih strasti.

Igor Mekina

*fojbe - kraške jame u koje su bacane žrtve zločina

TRAZICIONA PRAVDA U SVETU

24

**!Dugo
čekanje
na istinu –
Komisija za istinu
u Brazilu**



Marijana Toma

U novembru 2011. godine doneta su dva nova zakona u Brazilu, Zakon o pristupu informacijama od javnog značaja i Zakon o osnivanju Nacionalne komisije za istinu. Svojim potpisom, predsednica **Dilma Rusef** je otvorila prostor za zvanično utvrđivanje dugo poricane i ignorisane istine o zločinima počinjenim za vreme vojne hunte. I pored toga što su se tortura, otmice i ubistva događali pred očima čitavog brazilskog društva, politička elita je dugo vremena ostajala nema na zahteve žrtava i njihovih porodica i pored činjenice da su tri predsednika iz tog vremena bila zatvarana ili prisiljena na egzil.

**Nakon više od dvadeset godina
tišine, u Brazilu je prošlog
novembra otvoren prostor za
zvanično preispitivanje prošlosti.**

Za razliku od velikog broja svojih suseda u Latinskoj Americi, Brazil je izabrao tišinu i ćutanje o zločinima počinjenim za vreme vojne hunte. U skladu sa zakonom o amnestiji iz 1979. godine, pripadnici oružanih snaga se nikada nisu suočili sa optužbama za zločine koje su počinili tokom više od dvadeset godina, od 1964. do

1985. godine. Pored toga, država nije dopuštala nikakvo zvanično utvrđivanje istine uprkos naporima aktivista za ljudska prava uz podršku crkve u Brazilu. Zbog ovakvog stava, grupa aktivista i istražitelja kršenja ljudskih prava je uz podršku nadbiskupa Sao Paola i Svetskog saveta crkava, krišom kopirala obimnu sudsku dokumentaciju i na osnovu nje, objavila izveštaj „Brazil: Nikada više“. Izveštaj je detaljno dokumentovao i analizirao torturu koja je korišćena kao metod borbe protiv pripadnika levice i ostalih političkih neprijatelja vojne hunte od 1964. do 1979. godine. Ipak, 1995. godine, formirana je komisija za obeštećenja 135 porodica nestalih lica. I pored toga što je ova komisija imala ovlašćenja da zasebno istraži svaki slučaj nestanka, to nikada nije dovelo do detaljnije istrage. Pokušaji žrtava da dobiju satisfakciju i priznanje koristeći međunarodne mehanizme, poput Interameričkog suda za ljudska prava, po pravilu su u Brazilu doživljavali neuspeh zbog odbijanja vlade da dopusti pristup zvaničnim informacijama.

25

Nakon više od dvadeset godina tišine, u Brazilu je prošlog novembra otvoren prostor za zvanično preispitivanje prošlosti. Komisija za istinu, čijih sedam članova bi trebalo da do kraja marta imenuje predsednica Dilma Rusef, imaće dvogodišnji period pred sobom da ispuni zadate ciljeve – razjašnjavanje činjenica i okolnosti kršenja ljudskih prava; podizanje svesti o slučajevima torture, ubistava, nestanaka, skrivanja tela i inicijatorima ovih događaja; identifikovanje svih državnih struktura, mesta, institucija povezanih sa kršenjima ljudskih prava; predaja svih prikupljenih informacija o lokacijama masovnih grobnica nadležnim institucijama; saradnja sa svim nivoima vlasti radi istraživanja kršenja ljudskih prava; preporučivanje svih mera i novih politika u cilju sprečavanja ponavljanja kršenja ljudskih prava i promocija rekonstrukcije istorije na osnovu novoutvrđenih činjenica. Komisiji su data prilično široka ovlašćenja u poređenju sa nekim prethodnim latinoameričkim komisijama za istinu. Pored uobičajenih ovlašćenja poput prikupljanja svedočenja, informacija i dokumenata od važnosti za mandat komisije i održavanja javnih slušanja žrtava, ova komisija će imati mogućnost da zahteva neophodne informacije od vladinih institucija, čak i u onim slučajevima kada te informacije imaju status službene tajne. Za razliku od gotovo svih latinoameričkih modela, ova komisija je dobila ovlašćenje da poziva osobe za koje proceni da imaju informacije o kršenjima ljudskih prava, te da zahteva pomoć svih državnih institucija za svoj rad, dok je posebno naglašena obaveza saradnje predstavnika vladinih institucija a pogotovo vojske u saradnji sa komisijom.

Iako je većina u Brazilu pozdravila osnivanje Nacionalne komisije za istinu, penzionisani generali brazilske vojske, okupljeni oko *Clube Militar* su se žestoko usprotivili formiranju komisije izjavom u medijima, gde su komisiju u osnivanju optužili za neobjektivnost kao i pokušaj revizije istorije. Međutim, za razliku od prethodnog predsednika Brazila, koji je na pritisak ministra odbrane i predstavnika vojske odustao od formiranja komisije za istinu, predsednica Rusef je zahtevala i dobila povlačenje izjave, izvinjenje ministra odbrane i penzionisanih generala, jasno iskazavši svoju podršku komisiji za istinu. Ovakva reakcija predsednice Brazila na izjavu onih čija će dela biti pod lupom rada komisije za istinu, predstavlja jasnu poruku kako protivnicima utvrđivanja istine u Brazilu, tako i budućim članovima komisije da će najveću podršku imati upravo u osnivaču komisije koji neće popuštati pod pritiscima i opstrukcijama kojih će svakako biti.

Marijana Toma

GLAS ŽRTAVA

26

!„Živeli
smo 60
godina sa tim
Albancima”

**Dok sam izlazio iz kancelarije, video
sam svog oca poslednji put.**

Miško Deverdžić, iz Istoka, sa Kosova, izgubio je oca Radoša, i do danas ga muči osećaj krivice zbog okolnosti pod kojima se to dogodilo

Dobar dan svima. Ja sam Miško Deverdžić sa Kosova i Metohije. Rođen 10.04.1975. godine od oca Radoša. Počeo je rat na Kosovu 1999. godine. Bombardovanje. Da li da se čuvaš od bombardovanja ili da se čuvaš od albanskih terorista. Na zahtev Albanaca, Mereme Metaj, Have i Dauta Avdijaj, Havinog muža, zamolili su mog oca da ih primi u kuću. Da ih faktički



*Miško Deverdžić
foto: Arhiva FHP*

sačuva. Ja nisam trenutno živio sa njime. Živeo sam u stanu sa svojom suprugom i dvoje dece. Treće je bilo već na putu. Otac je došao kod mene u stan, zamolio me da ih odvezemo do sela Vrela, da ih predamo na našem punktu policije. I ajde, uzajmio sam se 10 maraka tadašnjih, kupio sam četiri litra goriva, benzina. Pozajmio sam auto od Srđana, tadašnjeg policajca u Istoku. Dao mi je bez problema. Seli smo njih u kola i ja i moj otac i krenuli smo put Vrela. Prvi put ulazim u to prokletu Vrelo. Do tada nisam dok me nisu oni uhvatili, nisam ni znao da je to najveće uporište albanskih terorista OVK. Vozio sam, vozio sam, pitao sam oca: "Još koliko?" "Još malo". Na samom ulazu izašli su naoružani ljudi. Pomislio sam da je naša policija. Ali bilo je suprotno. Mene su izveli iz kola, bilo je njih 20, 25 ljudi dobro naoružanih, maskiranih sa oznakama OVK. Puštene brade... Čim su me izveli iz kola, mene su počeli da tuku koji i dan-danas imam posledice. Odveli su nas, oca mi nisu tukli pored mene, odveli su nas u jednu fabriku Teuta, jedno 200 metara gde su nas uhvatili. Uveli su nas u posebne kancelarije. Mene su počeli da tuku i dalje dok nije naišao Selman, Meremin brat rođeni, kojoj sam ja lično pomagao i podigao joj dvospratnu kuću, i moja

porodica, normalno. One su vrištale, zapomagale da nas puste, da nas ne biju. Ali kada je on ušao u kancelariju, prestali su. Nisu me više pipnuli. Počela su ispitivanja: gde se nalazi srpska vojska, šta ima od naoružanja, policija. I što sam znao i što nisam znao pričao sam. Rekli su da će da me puste ako odem u Istok, iz njihovog logora dovedem još žena i dece [albanske nacionalnosti] ako bude imalo, da će da mi puste oca. I bio je još jedan uslov. Da ubijem Momira Pantića, načelnika SUP-a u Istoku, na koji sam ja pristao. Sve to ispitivanje obavljao je Naser Shatrii, njihov tadašnji komandant OVK. Na sve sam pristao i uputili su me put Istoka sa istim autom s kojim smo išli. Dok sam izlazio iz kancelarije video sam svog oca poslednji put. Izašao sam iz kancelarije i pogledam njega, on mi se samo onako malo nasmeja i kao rukom i glavom "Idi", s tom namerom da idem da dovedem još Šiptara i da mi puste oca, pošto sam ja njih spasio. Ušao je Naser Šatri iza mene u kola i s pištoljem uperenim u moju glavu: "Ubi Pantića, dobićeš milion maraka. Spasiću ti celu porodicu i prebaciću te preko granice da ti niko ništa ne može". Pristao sam na sve i krenuo sam ne znam ni ja kojom brzinom, koliko je god mogao da ide taj auto.

28

Grupa policajaca izašla na kilometar gde su me uhvatili i onako nezasito ih pitam: "Gde ste vi?" Pa kažu: "Mi smo bili u šumi". A oni peku prase na ražnju. Žarko Zarić, tadašnji policajac. S njim sam to pričao. I kaže: "Odmah idi u SUP". Krenuo sam i otišao pravo u SUP u Istoku i ispričao to sve Momiru Pantiću, načelniku SUP-a. Veljović Grujica, njegov zamenik gledao me je tužno. Shvatao je moju bol. Ali Momir Pantić, samo se nasmeja i rekao: "Tako ti i treba". Ja sam krenuo za njegovim pištoljem na stolu koji je bio. Veljović Grujica je tu odreagovao i otišao sam kući. Moja žena je bila u drugom stanju. Nije mogla da me prepozna. I barem da znam samo gde je (otac). A to jedini čovek koji zna, to je Selman, Meremin brat rođeni. Nema veze, ubijen - ubijen. Znači... ali da znam gde je. Živeli smo 60 godina sa tim Albancima. Nikad reč nismo imali. Kosova Vusaj lično me je tukao. Treća kuća od mene. Hvala. Izvinite.

(Sa javnog svedočenja žrtava održanog u okviru Trećeg regionalnog foruma o mehanizmima za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji, koji su organizovale Documenta, Fond za humanitarno pravo i Istraživačko-dokumentacioni centar, 11-12.02.2008. u Beogradu)



March 1967
The first time
I saw the
church

